



Sanjarbek RASHIDOV,
O'zJOKU Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori
E-mail: regressant@gmail.com

ToshDShU o'qituvchisi, PhD H.Azimov taqrizi asosida

YOUTH AS OBJECTS AND SUBJECTS OF MODERN POLITICAL PROCESSES

Annotation

Today the role, activity and support of young people are considered in the global context, as the activity and initiative of young people in political processes forms a sense of responsibility for the development of the state and society, democratic reforms, and, as a result, serves as a guarantee of sustainable development and a decent lifestyle in the country.

Key words: Sustainable development, goals, criteria, scientific approach, modern world, youth policy, youth support, youth welfare and prospects.

МОЛОДЕЖЬ КАК ОБЪЕКТЫ И СУБЪЕКТЫ СОВРЕМЕННЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Аннотация

Сегодня активность и инициатива молодежи в политических процессах, формирование чувства ответственности за развитие государства и общества, формирование чувства ответственности за демократические реформы и, как следствие этого, роль рассматриваются молодые люди, их активность и поддержка.

Ключевые слова: Устойчивое развитие, цели, критерии, научный подход, современный мир, молодежная политика, поддержка молодежи, благополучие и перспективы молодежи.

YOSHLAR ZAMONAVIY SIYOSIY JARAYONLARNING OBYEKTI VA SUBYEKTI SIFATIDA

Аннотация

Bugun jaxon miqyosida yoshlarning siyosiy jarayonlardagi faolligi va tashabbuskorligi ularda davlat va jamiyat rivoji, demokratik islohotlar uchun mas'uliyat hissining shakllanishi, buning natijasida esa mamlakatda barqaror taraqqiyot va munosib turmush tarzi mavjudligining kafolati bo'lib xizmat qilishida yoshlarning o'rni, faolligi va ularni qo'llab-quvvatlash masalalari ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: Barqaror taraqqiyot, maqsadlar, mezonlar, ilmiy yondashuv, zamonaviy dunyo, yoshlar siyosati, yoshlarni qo'llabquvvatlash, yoshlar farovonligi va istiqboli.

Kirish. Ijtimoiy-siyosiy fanlarning asosiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri – yoshlar siyosati masalasidir. Zero yosh avlodning jamiyat hayotiga ta'sir etuvchi kuch sifatida shakllanishi mamlakatning taraqqiyoti yoki tanazzulini belgilab beruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Bugun jahonda kechayotgan globallashuv jarayonlari dunyo hamjamiyatini yanada integrasialashuvini, demokratik islohotlar yo'lida qat'iy jipslashishini taqozo etmoqda. Dunyoda sodir bo'layotgan turli umumbashariy muammolarni hal etishga yosh avlod e'tiborini qaratish, barcha sohalarida islohotlarni yanada chuqurlashtirish, yoshlarni umuminsoniy, liberal qadriyatlar sari etaklash, ularda diniy radikalashuvni oldini olish, antisemitizmga qarshi ma'naviy-mafkuraviy ko'nikmalarni shakllantirish, ijtimoiy moslashuvchanlikni oshirish kabi muhim vazifalardan kelib chiqqan holda yoshlar siyosatini tashkil etish istiqbolda millat kelajagi sari qo'yiluvchi odimlarning asosiy mazmunini belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning ta'бири bilan aytganda, «Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz»[1].

Yoshlar siyosati haqida fikr bildirishdan avval mazkur tushunchaning umumiy mazmunini tahlil qilish, turli klassik va zamonaviy yondashuvlarni o'rganish tadqiqot ishining sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, o'rganishni dastlab yoshlar siyosati terminining mohiyatini tadqiq qilishdan boshlaymiz. Ilmiy manbalarda mazkur masalaga juda ko'p e'tibor qaratilgan bo'lib, ayniqsa zamonaviy g'arb va sharq olimlari bu borada keng ko'lamli izlanishlar olib borishgan. Shubhasiz tadqiqotlarda

mazmuniga ko'ra mintaqaviy xarakter kasb etgan ma'lumotlar ham ko'p uchraydi. Biroq, umumiy yondashuvlar ham mavjudki, unga ko'ra yoshlar masalasi asosan demografik guruh sifatida hamda ijtimoiy qatlam sifatida eng ko'p qayd etilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. "Yoshlar siyosati" atamasining paydo bo'lishi o'tgan asrning ikkinchi yarmiga borib taqaladi. Ma'lumki, ushbu davrda g'arb jamiyatida bir qator evrilishlar kuzatildi. Iqtisodiy o'sish, texnik taraqqiyot natijasida aholining ijtimoiy hayotida o'zgarishlar kuzatilib, ular asosan "madaniy inqilob" nomi bilan eslanadigan axloqiy jarayonlardagi o'zgarishlar bilan tarixda qoldi. Eng asosiysi, AQShda boshlanib keyinchalik butun g'arbn egallagan "madaniy inqilob" natijasida xalqlarning axloqiy munosabatlarga e'tiborsizligi, ommaviy madaniyatning paydo bo'lishi holatlari kuchayib bordi. E'tiborli tomoni hayot tajribasiga ega bo'lmagan yosh avlod bunday g'ayriaxloqiy g'oyalar ta'siriga tusha boshladi. Shuningdek, yoshlar o'z manfaatlarini yanada ko'proq ta'minlanishi, ularning fikrlari, qarashlari bilan hukumatning hisoblashishi kabi chaqiriqlar ham ayni shu davrda paydo bo'la boshladi. Ushbu ikki sabab davlatlarning yoshlar siyosati masalasiga alohida e'tibor qaratishi ehtiyojini keltirib chiqargan.

O'tgan asrning 60-yillarida sodir bo'lgan iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlar natijasida yoshlarning faolligi kuzatila boshladi. Ular inson huquqlarining ta'minlanishi, davlat va jamiyat boshqaruvida demokratik qadriyatlar ustuvorligini ta'minlash kabi jarayonlarda ishtirok eta boshladilar. Bir qator g'arb davlatlarida (AQSh, Germaniya va h.k) yoshlar tashkilotlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi ham shu davrga to'g'ri keladi. Xuddi shu davrda Germaniyalik jamoat arbobi G Zaydel yoshlar masalasini alohida o'rganib, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish jamiyat taraqqiyoti uchun ijobiy ta'sir ko'rsatadi degan xulosaga keldi va "yoshlar siyosati" tushunchasini tarixda ilk marta ilgari surdi. Shu bilan birga Zaydel o'zining yangi "yoshlar siyosati" konsepsiyasini ilgari surdi. U yoshlarni jamiyat rivojida muhim ijtimoiy guruh sifatida ko'rib,

davlat va jamiyatning ularga oid siyosatini ishlab chiqish zarurligini asoslagan.

Mutaxassis tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiyani asosiy xususiyati shundaki davlatlar yoshlarga doir o'ziga xos siyosat olib borishi, ularning ehtiyoj va manfaatlarini hisobga olishi, yoshlarni jamiyat rivojida muhim ijtimoiy kuch sifatida qo'llab-quvvatlashi zarur. Zaydel konsepsiyasidan keyinchalik ko'plab mamlakatlar o'zlarining yoshlar siyosatini tashkil etishda muhim manba sifatida foydalanishdi. Hozirgi kunda ham mazkur konsepsiya bir qator rivojlanayotgan davlatlar amaliyotida qo'llanilmoqda.

Shu davrdan boshlab yoshlar siyosatining nazariy-metodologik asoslarini yaratish ustida bir qator olimlar faoliyat olib borishdi. Ular orasida yoshlar siyosati va yoshlarni ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga jalb etish bo'yicha qator asarlar muallifi amerikalik sosiolog J Koulman, Evropada yoshlar siyosatining nazariy asoslarini yaratgan M Fuko, Angliyalik S. Xoll, rus olimi I. Ilinskiy kabi olimlar yoshlar siyosati va yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish muammolari bo'yicha salmoqli ilmiy ishlar olib borishdi.

AQShlik mashhur sosiolog Jeyms Koulman birinchilardan bo'lib yoshlar siyosatining nazariy va amaliy yo'nalishlarini belgilab berdi. Shuningdek, yoshlarni ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga jalb etish masalalarida ham salmoqli izlanishlar olib borgan. Dastlab uning 1972 yilda yozgan "Yoshlar va ijtimoiy o'zgarishlar" - (Youth and Social Change, 1972)[2] asari jahon ilmiy munozaralarida keng o'rin egalladi. Mazkur asar insonlar, millatlar, davlatlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning kelgusidagi qiyofasini bashorat qilgan yirik ilmiy qo'llanmadir. Ushbu asarida Koulman yoshlarning jamiyatdagi rolini oshirishning ehtiyoji, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishning zarurati va yoshlar mobilligining konseptual jihatlarini chuqur tahlil qilgan.

Olim tomonidan nashr qilingan navbatdagi yirik asar "Yoshlar va siyosiy hayot" (Youth and Political Life), 1974yilda chop etildi va unda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda yosh avlodning o'rni va roli batafsil tahlil qilingan. Koulman yoshlarni siyosiy jarayonlarga jalb etishning muhimligi va ishtirokining huquqiy, sosiologik va psixologik jihatlarini to'la yoritib bergan.

Koulman ushbu masalani ilk tadqiq etgan olimlardan bo'lib o'zining 1978 yilda yozgan "Amerikada yoshlar harakatlari" (Youth Movements in America) nomli asarida batafsil ko'rsatib bergan. Asarda AQShda XX asrning 60-70 yillarida davr ehtiyojidan kelib chiqib paydo bo'lgan va rivojlangan yoshlar tashkilotlarining (harakatlari) Amerika demokratiyasi shakllanishiga qo'shgan hissasi yoritib berilgan.

Umuman olganda J Koulman o'zining ilmiy ijodini yoshlar sosiologiyasi, yoshlar siyosati mavzulariga bag'ishlagan bo'lib, ijodining qizg'in davrini ushbu masalalarni tadqiq etishga qaratgan. Buning tasdig'i sifatida, uning 1980 yilda yozgan "Yoshlar siyosati" (Youth Policy) va 1985 yilda nashr qilgan "Zamonaviy jamiyatda yoshlar" (Youth in Modern Society) asarlarini ko'rsatish mumkin. Aytish mumkinki, Jeyms Koulman olib borgan ilmiy izlanishlar nafaqat o'tgan asr uchun balki, hozirgi davr uchun ham muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qilib kelmoqda.

Rossiyalik olim O. Grishinning qayd etishicha, yoshlar – eng faol ijtimoiy guruh bo'lib, bu guruh davlat va jamiyatning kelgusidagi mavjudligi, taraqqiyot yoki tanazzulini belgilab beradi[5]. Yana bir rus sosiologi A E Stradze "yoshlarni ijtimoiy hayotda muhim rol o'ynovchi, faol, harakatchan ijtimoiy-demografik guruh" deb ta'riflagan. Olimga ko'ra, "ushbu guruh yosh jihatdan cheklov o'rnatilganligi sababli, pedagogika, psixologiya, menejment va siyosatshunoslik kabi fanlarning asosiy tadqiqot yo'nalishi bo'lishi lozim hamda yoshlarni ijtimoiylashuv, ta'lim, mavjud turmush tarzi hamda qadriyat yo'nalishlaridagi islohotlar muntazamlik kasb etishi zarur"[6]. Yoshlarning jamiyatdagi boshqa ijtimoiy qatlamlarga ko'ra faolligi, yangiliklarni tez o'zlashtirishga moyilligi bir tomondan ijobiy ahamiyat kasb etsa, ikkinchi tomondan ularni turli buzg'unchi g'oyalar ta'siriga tushib qo'llash ehtimolini oshiradi. Shu boisdan, turli radikal, diniy, siyosiy oqimlar ta'siriga tushmaslik, tashqi kuchlarning turli nayranglari asosida o'zining ijtimoiy-mafkuraviy qarashlarini millat, jamiyat, davlat

manfaalariga zid ko'rinishda o'zgartirmaslik kabi vajlardan kelib chiqib yoshlar siyosatini tashkil etish davlatning muhim funksiyalaridan biri deb qaraladi.

Yoshlar siyosati masalalarida qator izlanishlar olib borgan rossiyalik I Ilinskiyning ta'biricha, "Yoshlar siyosati milliy xavfsizlik siyosatining tarkibiy qismi bo'lib, u bugungi kundan boshlanadi va kelajakka daxldorlik kasb etadi"[7]. Ilinskiyga ko'ra, yoshlik 14-15 yoshdan boshlanib 29-30 yoshgacha davom etadigan davr bo'lib, bu davrda yoshlarni ta'lim olishi, tarbiya topishida davlat asosiy rolni o'ynashi zarur. Bu bevosita davlatning manfaatlarini uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Yoshlar siyosatiga oid xuddi shunday qarash K Mangeym asarlarida ham aks etgan. Mangeymga ko'ra, "yoshlar ijtimoiy hayotning "jonlantiruvchi vositachisi" rolini o'ynashlari talab etiladi, bu yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy va boshqa islohotlarga to'la integratsiyalashuviga yordam beradi. Olimning fikriga ko'ra "yoshlar tabiatan na progressiv va na konservatordirlar"[8].

Stradzening ta'kidlashicha yoshlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan yoshlar siyosatida ularning ijtimoiy rivojlanishi alohida ko'rib chiqilishi kerak. Chunki, har qanday amaliy harakatlar ijtimoiy masalalarni echish orqali hal qilinadi. Buning uchun quyidagi mezonlardan foydalanish lozim:

"jamiyatda ijtimoiy munosabatlarning tartibga solinishi, yoshlarning rivojlanishida ijtimoiy kafolatlarning etarli darajada ekanligi;

yosh fuqarolarga o'z tanlovini amalga oshirish uchun jamiyat tomonidan taqdim etiladigan imkoniyatlarning maksimum darajasi;

yoshlarning shaxsiy huquq va erkinliklarini ta'minlashi; davlat va jamiyatning barcha sub'ektlari tomonidan yoshlarga mamlakat kelajagi sifatida g'amxo'rlik qilinishi;

yoshlarni ijtimoiy taraqqiyot standartlari va talablaridan xabardorlik darajasining mavjudligi"[9].

Mamlakatimizda yoshlar siyosati masalalariga doir ilmiy izlanishlar siyosiy fanlar rursidida davlatimiz mustaqilligining dastlabki davrlaridan boshlab olib borilgan. Bu borada siyosatshunos olimlar S Jo'raev, N Jo'raev, Q Quranboev, A Xolmaxmatov, Sh Gaibnazarov, N Turg'unova va boshqa tadqiqotchilar yoshlar siyosatining ilmiy-nazariy hamda amaliy yo'nalishlarini tavsiya etishgan. O'z navbatida, yuqoridagi mualliflar yoshlar siyosatiga oid mualliflik ta'riflarini ham keltirib o'tishgan. Biz mazkur olimlar tomonidan berilgan ta'riflarning ayrimlariga to'xtalib o'tishni joiz deb hisoblaymiz. Professor N Jo'raevning fikriga ko'ra, "yoshlar siyosati tushunchasi davlat siyosatining rasmiy faoliyat turlaridan biri bo'lib, uning nazariy yo'nalishlari bevosita siyosatshunos olimlar tomonidan tadqiq etilishi lozim"[10].

O'zbekistonlik yana bir tadqiqotchi N Turg'unova o'zining siyosiy fanlar doktori ilmiy darajasini olish uchun yozgan dissertatsiyasida yoshlar siyosatini quyidagicha ta'riflaydi: "Yoshlar siyosatini davlat siyosatining tarkibiy qismi sifatida amalga oshirilishiga oid ilmiy qarashlarning asosini bir tomondan, davlat hokimiyatining yosh avlod oldidagi majburiyati, ikkinchi tomondan, jamiyatning faol qatlami bo'lgan yoshlarning davlat oldidagi burch va majburiyatlari tashkil qiladi"[12].

Davlat yoshlar siyosatini tashkil qilish barobarida kelajakda yoshlardan aniq natijalar kutadi. Stradzening tushuntirishicha, "Davlat siyosati yoshlarga ob'ektiv imkoniyatlarni berish bilan birga, o'zining sub'ektiv talablarini inkor etmaydi va yoshlar o'z mamlakatini asrab-avaylash va rivojlantirish, tarixiy va madaniy merosning bardavomligi, o'z Vatani tiklash uchun alohida mas'uliyat yuklashini ta'kidlaydi". Aslida ushbu yondashuv dialektik qonuniyatlariga to'la mos keladi. Chunki, yosh avlodni qo'llab-quvvatlash, ularni davlat va jamiyat qurilishi jarayonlariga jalb etish, yoshlarni har tomonlama etuk va barkamol bo'lib voyaga etishlari nafaqat davlat manfaatlarini, balki, yoshlarning kelajakdagi faoliyatini belgilab beruvchi omil hisoblanadi.

Tadqiqotning metodologiyasi sifatida shuni aytish mumkinki, yoshlar bir vaqtning o'zida siyosiy jarayonlarning ham ob'ekti ham sub'ekti bo'lishi mumkin. Bu bir qator omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida eng ahamiyatlisi – bu davlatning yoshlar siyosatini to'g'ri va tizimli tashkil etishi bilan shartlanadi.

Davlat boshqaruvida demokratik tamoyil va qadriyatlar ustuvor bo'lsa yoshlarni siyosiy jarayonlarning sub'ekti bo'lib shakllanishlariga hukumatning o'zi birlamchi vazifa sifatida qaraydi. Chunki, davlat demokratik islohotlarning kelajagini yosh avlod bilan bog'lab talqin qiladi hamda tashkiliy masalalarni ushbu prizma atrofida shakllantiradi. Biroq, yana bir jihat ham borki u yoshlarni muayyan muddat ob'ekt sifatida qolishlarini oqlaydi. Bu ma'naviy-mafkuraviy omillar bilan bog'liq bo'lib, jahonda, jamiyatda kechayotgan evrilishlar, g'oyaviy kurashlar, bir siyosiy tizimdan boshqasiga o'tish kabi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar sharoitida davlat yosh avlodni to'g'ri tarbiyalash, ularni turli zararli g'oyalardan asrab-avaylash, umummilliy taraqqiyot sari etaklash kabi vazifalarni bajarishda hukumatning asosiy sub'ekt bo'lishi o'zini oqlaydi. Biroq bu vaqtinchalik jarayon bo'lib ko'proq "o'tish davrlari" uchun xosdir. Agar yosh avlodni siyosiy jarayonlarning ob'ekti sifatida qolishi uzoq davom etsa mamlakat taraqqiyotida ijobiy o'zgarishlar ko'zga tashlanmaydi.

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan tahlillardan shuni anglash mumkin, bugungi global o'zgarishlar sodir bo'layotgan davr siyosiy islohotlarning tarkibiy qismi bo'lgan yoshlar siyosatini to'g'ri va tizimli tashkil etishni taqozo etadi. Yoshlarning siyosiy jarayonlardagi faol ishtiroki va ta'siri jamiyatning rivojlanishi, demokratik qadriyatlarining mustahkamlanishi, yangi g'oyalarning paydo bo'lishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni siyosiy jarayonlarning sub'ekti sifatida tan olish va ularning faolligini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib bugungi kunning asosiy talabidir. Shu sababli, yoshlar siyosatini milliy xususiyatlar va xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda faol davom ettirish barqaror kelajakni ta'minlashi shubhasiz. Bu borada quyidagi aniq amaliy harakatlarni olib borish muhim:

Birinchidan, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish. Yoshlarni o'z huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini

ifoda etishlari uchun ularga minbar berish, ularda shakllanayotgan yangi xususiyatlarni monitoring qilish, yosh avlodga o'zining siyosiy pozitsiyasini bildirish uchun turli shakllarda uchrashuvlar, davra suhbatlarini tashkil etish, nazariya va amaliy hayot uyg'unligini ta'minlash kutilgan natijani beradi.

Ikkinchidan, ta'lim-tarbiya jarayonlarida zamonaviy, dunyoviy bilim va ko'nikmalarni yosh avlodga to'laqonli etkazish. O'z navbatida, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalash, dunyoda kechayotgan voqea va hodisalarni tahlil qila olish, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga xolis baho berish stereotiplarini shakllantirish ularni siyosiy munosabatlarning sub'ekti bo'lishlarini ta'minlaydi.

Uchinchidan, yoshlarda yangiliklarga ochiqlik ruhiyatini singdirish. Yoshlarni yangi g'oyalar va ularning echimlari bilan qurollantirish ularni siyosiy jarayonlarga real baho berish imkonini oshiradi. Shuningdek, yoshlar tomonidan ilgari suriladigan turli siyosiy tashabbuslarni e'tirof etish orqali ularni siyosiy jarayonlarning muhim sub'ektiga aylantirish mumkin.

To'rtinchidan, yoshlarning yangi g'oyalarni tez va oson o'zlashtirish imkoniyatini hisobga olgan holda ularga siyosiy tashkilotchilik uchun imkoniyatlar yaratish. Yoshlar o'zlarining siyosiy irodalarini namoyish qilishlari, siyosiy tashkilotlarda o'zlarining tashabbuslarini aytish olishlari, siyosiy partiyalar, harakatlar va boshqa legitim tuzilmalar faoliyatida ishtirok etishlariga ko'maklashish ularning kelajakda haqiqiy lider sifatida shakllanishlariga yordam beradi.

Beshinchidan, yoshlarni siyosiy jarayonlarning sub'ekti sifatida namoyon bo'lishining yana bir muhim jihati – bu ularning jamiyatning boshqa sub'ektlari bilan hamkorligidir. Yoshlar boshqa ijtimoiy guruhlar - siyosiy partiyalar, jamoat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikda faoliyat yuritadilar. Bu orqali ular o'z g'oyalarni keng ommaga etkazish, ularni amalga oshirishda qo'llab-quvvatlash imkoniga ega bo'ladilar.

ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev. O'zbekiston yoshlariga bayram tabrigi yo'lladi (2018 yil 30 iyun) // <https://xs.uz/uzkr/post/shavkat-mirziyoyev-ozbekiston-yoshlariga-bajram-tabrigi-jolladi>
2. Coleman, James S. 1972. (original 1961). The Adolescent Society. Free Press. ISBN 0029064104
3. Coleman, James S. 1978. (original 1964). Introduction to Mathematical Sociology. MacMillan Publishing Co. ISBN 0029065208.
4. Coleman, James S. 1981. Longitudinal Data Analysis. Basic Books. ISBN 0465042244
5. Grishin O., Ataev T. Politicheskaya videoreklama v internete kak instrument virajeniya politicheskoy pozitsii molodeji // Youth World Politic. 2013. №2. 77 str.
6. Stradze Aleksandr Eduardovich. Transformasiya gosudarstvennomolodejnoj politikiv sovremennoy Rossii. Dissertasiya na soiskanie uchenoy stepenikandidata sosiologicheskix nauk. Saratov 2008. S.24.
7. Ilinskiy I.M. Obrazovanie. Molodej. Chelovek: stati, intervyyu, vistupleniya. M.: Izd-vo Moskovskiy gumanitarniy universitet, 2006, str. 32
8. Mangeym K. Diagnostika nashogo vremeni. / K. Manxeym M. Politizdat, 2003. S-36.
9. Stradze Aleksandr Eduardovich. Transformasiya gosudarstvennomolodejnoj politikiv sovremennoy Rossii. Dissertasiya na soiskanie uchenoy stepenikandidata sosiologicheskix nauk. Saratov 2008. S.31.
10. Jo'raev N.Q. Yangilanish konsepsiyasi: yaratilishi, evolyusiyasi va amaliyoti. – T.: Ma'naviyat, 2002. – B. 43
11. Jo'raev. S. A. O'zbekiston Respublikasida o'tish davrida e'shlarga oid davlat siyosati shakllanishining xususiyatlari: nazariya va amaliyoti. – T., Tosh. dav. Sharq-lik ins-ti, 1994
12. Turgunova N T. O'zbekistonda yoshlar siyosatini amalga oshirishga kompleks yondashuv va uning strategik yo'nalishlari. Siyosiy fanlar doktori ilmiy darajasini olish uchun yozgan dissertasiya. Toshkent – 2024. B-64.
13. Mardonov B.M. O'zbekiston Respublikasi oliy harbiy ta'lim tizimida yoshlar siyosati samaradorligini oshirish. Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozgan dissertasiya. Toshkent – 2024. B-22.
14. Stradze Aleksandr Eduardovich. Transformasiya gosudarstvennomolodejnoj politikiv sovremennoy Rossii. Dissertasiya na soiskanie uchenoy stepenikandidata sosiologicheskix nauk. Saratov 2008. S.32.